

ДЗЕЙНАСЦЬ ПОЛЬСКІХ ДАБРАЧЫННЫХ АРГАНІЗАЦЫЙ НА БЕЛАРУСКІХ ЗЕМЛЯХ ПАДЧАС ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ (ВЕРАСЕНЬ 1914 – ЛЮТЫ 1917 ГГ.)

М.В. ЦУБА

*Палескі дзяржаўны ўніверсітэт,
г. Пінск, Рэспубліка Беларусь*

Уводзіны. З пачаткам Першай сусветнай вайны польскія губерні, якія з'яўляліся прыфрантавой паласой, адразу ж былі прыведзены ў ваеннае становішча, што адпаведным чынам адбілася і на ўмовах існавання грамадска-палітычнага жыцця. Менавіта гэтая акалічнасць паўплывала на тое, што ў першыя дні вайны польскія грамадска-палітычныя арганізацыі не змаглі сябе выразна праявіць у палітычнай сферы. Але, нягледзячы на выкліканыя вайной неспрыяльныя ўмовы (увядзенне ваеннага становішча, мабілізацыя, фізічныя і матэрыяльныя страты, бежанства і г.д.), польская нацыянальная справа не спынілася. З'яўленне розных дабрачынных таварыстваў у сувязі з вайной было новай з'явай, якая давала магчымасць прыстасавацца да ўмоў вайны і выжыць грамадска-палітычным арганізацыям не толькі на польскай тэрыторыі, але і падчас бежанства на беларускіх землях.

Асноўная частка. Ужо на пачатку вайны ўзнікае Польскае таварыства дапамогі ахвярам вайны (ПТДАВ). Яго галоўнай мэтай, паводле статута, з'яўлялася аказанне хуткай дапамогі непасрэдным і ўскосным ахвярам вайны. Старшынёй таварыства быў абраны У. Жукоўскі, а яго намеснікамі Г. Свянціцкі і К. Будкевіч [1, с. 2]. Важным для дзейнасці ПТДАВ быў запіс у статуте, які прадугледжваў магчымасць яго функцыянавання праз пасрэдніцтва філіяў. На беларускіх землях першыя філіі ПТДАВ з'явіліся восенню 1914 года. Яны ўзніклі ў Мінску, Мазыры, Магілёве, Гомелі, Кобрыне, Слоніме, Быхаве і іншых гарадах. Самай вялікай і актыўнай сярод іх была мінская філія, кіраўніцтва якой ажыццяўлялі спачатку Ю. Мачульскі, а затым У. Крынскі. Асаблівасцю ў працы гэтай філіі было тое, што яна мела на тэрыторыі Мінскай губерні каля 30 правінцыяльных секцый. Усяго ж на Беларусі ў 1916 годзе дзейнічала 26 філіяў ПТДАВ [2, с. 65].

У першы перыяд сваёй дзейнасці (да акупацыі беларускіх зямель кайзераўскімі войскамі, жнівень 1915 года) дадзеныя філіі Таварыства ажыццяўлялі актыі, зацверджаныя галоўным камітэтам ПТДАВ. У гэты час работа прадстаўнікоў філій была засяроджана на аказанні матэрыяльнай дапамогі жыхарам Польшчы і Галіцыі, дзе ішлі крвапралітныя баі і гінула шмат грамадзянскага насельніцтва. Была створана спецыяльная камісія «Польскіх дзён», якая арганізавала ў Мінску і іншых беларускіх гарадах трохдзённы збор ахвяраванняў на карысць пацярпелым ад вайны. Было сабрана «некалькі соцень пудоў адзення» і дзесяць тысяч рублёў [3, с. 87]. Таксама была распачата дзейнасць з мэтай дапамогі пацярпеўшым у ходзе ваенных дзеянняў у Галіцыі. У ходзе актыі было сабрана 2,4 тысячы рублёў, палова з якіх была накіравана ў варшаўскі ПТДАВ з прызначэннем наладзіць хуткія санітарныя аддзяленні ў Галіцыі. Акрамя таго значная матэрыяльная дапамога аказвалася грамадзянскім палонным (польскім апазіцыянерам высланым з увядзеннем ваеннага становішча ў глыб Расійскай імперыі). Вядома, што была створана спецыяльная секцыя, якая дасылала пасведчанні пра польскае паходжанне грамадзянскіх палонных і аказвала ім неабходную матэрыяльную дапамогу [3, с. 87].

У другі перыяд дзейнасці, пачынаючы з восені 1915 года, работа філій ПТДАВ на Беларусі была пашырана ў сувязі з адкрыццём новых секцый: шпітальнай, педагагічнай, грашовай дапамогі, збору і раздачы адзення, дзіцячых прытулкаў. Іх узнікненне было абумоўлена вялікай колькасцю бежанцаў, якія напрыканцы лета 1915 года масава рухаліся праз беларускія землі. Паводле розных звестак, у Беларусі, Расіі і Украіне знаходзілася ад 750 тысяч да 1 мільёна 500 тысяч выгнаннікаў з польскіх зямель. Менавіта беларускія землі сталі галоўным месцам прытулку для польскіх бежанцаў. Толькі на тэрыторыі Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губерняў восенню 1916 года знаходзілася 287 250 бежанцаў розных нацыянальнасцяў, з іх польскія арганізацыі дапамогі ўзялі пад сваю апеку 163 056 чалавек [4, с. 120]. Але лічба польскіх бежанцаў у гэтых губернях можа быць значна вышэйшай, таму што далёка не ўсе палякі карысталіся дапамогай польскіх дабрачынных арганізацый.

Менавіта высокі працэнт польскіх бежанцаў абумовіў становішча ПТДАВ як найбольш аўтарытэтай установы па дапамозе пацярпелым ад вайны. Па звестках матэрыялаў, плённай працай і актыўнасцю найбольш вызначаліся гомельская і мінская філіі ПТДАВ. Напрыклад, апошняя курыравала працу 4 шпіталаў, 3 амбулаторый, аптэкі, дамаглася стварэння дзвюх сярэдніх васьмікласавых, сямі пачатковых і дзвюх рамесніцкіх школ [3, с. 88]. Вялікая ўвага філіямі ПТДАВ удзялялася праблеме забеспячэння польскіх бежанцаў жыллем. Надыходзячая зіма 1915 – 1916 г. рабіла гэтую праблему надзвычай важнай. У выніку філіі даволі часта вырашалі дадзенае пытанне шляхам арэнды жылля [3, с. 88]. Даволі распаўсюджанай формай дапамогі з’яўлялася харчовая падтрымка, якую ў 1916 г. атрымалі болей за 50% зарэгістраваных падапечных ПТДАВ. У месцах пасялення выдавалася ежа, ствараліся танныя кухні, чайныя, сталовыя, харчовыя склады, а па эвакуацыйным шляху харчовыя патрэбы бежанцаў забяспечваліся працай харчавальных пунктаў. Толькі ў Мінскай губерні іх налічвалася восемнаццаць, палова з якіх выдавала гарачую ежу, астатнія – ў выглядзе сухога пайка [5, с. 29 – 30].

Паколькі ў бежанскім асяроддзі былі пастаяннай з’явай эпідэміі тыфу, халеры, іншых хвароб, неабходна было здзейсніць медыцынскую дапамогу. Гэтай задачай займаліся шпіталі, амбулаторыі, створаныя з дапамогай ПТДАВ і іншых польскіх дабрачынных арганізацый. Шмат намаганняў філіі ПТДАВ на Беларусі прыкладвалі для забеспячэння бежанцаў адзеннем: набывалася вопратка, бялізна, абутак, ствараліся кравецкія майстэрні, вышукваліся адпаведныя на гэта сродкі. Дзейнасць польскіх філіяў на Беларусі патрабавала значных субсідый. Сёння складана знайсці канкрэтныя лічбавыя звесткі. Вядома, што філіі фінансавалі сваю дзейнасць за кошт сяброўскіх суполак, аддзяленняў камітэта вялікай княжны Таццяны Мікалаеўны, прадстаўнікоў гарадскіх, земскіх і грамадскіх арганізацый [6].

Патрэбна адзначыць, што сваю дзейнасць філіі ПТДАВ рэалізавалі таксама і праз іншыя арганізацыйныя аўтаномныя адгалінаванні. У жніўні 1915 г., калі значна павялічыўся наплыў бежанцаў з тэрыторый, ахопленых вайной, была створана аўтаномная ўстанова ПТДАВ – Санітарна-харчовая секцыя (СХС). Дадзеная секцыя павінна была аказваць дапамогу пацярпелым ад вайны польскім грамадзянам у тых рэгіёнах Беларусі, дзе аддзяленні ПТДАВ адсутнічалі альбо былі нешматлікія і слабыя. У яе непасрэдныя абавязкі ўваходзіла аказанне дапамогі польскім бежанцам на найбольш цяжкадаступных эвакуацыйных шляхах, у першую чаргу забеспячэнне іх ежай, адзеннем, ажыццяўленне медыцынскага нагляду і правядзенне асветніцкай працы ў прапольскім накірунку. Працай секцыі кіраваў Баляслаў Ялавецкі, а яе дзейнасць паступова распаўсюджвалася на беларускія, расійскія і ўкраінскія тэрыторыі. Увогуле, СХС праводзіла дабрачынную працу, падзяліўшы тэрыторыю ўздзеяння на адзінаццаць раёнаў. На беларускіх землях знаходзілася пяць раёнаў дзейнасці секцыі – Магілёўскі, Полацкі, Віцебскі, Мінскі і Рэчыцкі. Упаўнаважанымі па беларускіх раёнах былі назначаны Эдмунд Івашкевіч і Мацей Ямант [7]. Вядома, што СХС імкнулася забяспечыць беспрытульных харчаваннем, адзеннем праз наладжванне дзейнасці магазінных кропак і правядзенне дабрачынных акцый. У гэтым плане найбольш пашыраным і вядомым на беларускіх землях з’яўлялася дабрачыннае мерапрыемства пад назвай «Кропля Малака» [3, с. 94].

Паўны спад руху бежанцаў і іх частковае рассяленне к канцу 1915 г. абумовілі змену абавязкаў СХС, якая ад апэратыўнай дапамогі беспрытульным перайшла да правядзення сістэматычнай мэтанакіраванай дзейнасці сярод польскіх бежанцаў. Аднак, улічваючы сепаратысцкія тэндэнцыі ў працы секцыі паблізу фронту, расійскія ўрадавыя колы вырашылі ўзяць дзейнасць СХС пад свой кантроль. Напрыканцы 1915 г. секцыя была ўключана ў склад арганізацыі «Паўночная дапамога», якой кіраваў С. Зубчанінаў. Менавіта ён быў прызначаны царскім урадам узначальваць работу ўсіх выратавальных арганізацый у франтавым тыле. Такім чынам секцыя ператварылася ў аддзяленне «Паўночнай дапамогі» са значнай аўтаноміяй. І ўсё ж сувязь з «Паўночнай дапамогай» несла небяспеку празмернай залежнасці і кантролю ад гэтай арганізацыі. Акрамя таго, па сведчанню польскіх даследчыкаў, прадстаўнікі СХС у гэты перыяд даволі часта ўспрымаліся бежанцамі «як супрацоўнікі ўрадавай установы, што, бяспрэчна, паслабляла польскі характар выратавальнай дзейнасці» [2, с. 66]. Тым не менш, наяўнасць адпаведных сродкаў дазволіла СХС разгарнуць сапраўды ўсеагульную дапамогу польскім бежанцам. Вясной 1916 г. секцыя мела на беларускіх землях 214 аддзяленняў рознага кшталту. Восенню гэта лічба дасягнула 254 у 78 мясцовасцях. Пад апекай секцыі знаходзіліся 2 шпіталі, 13 амбулаторый і дамоў здароўя, 2 пункты хуткай дапамогі, 1 ізаляцыйны пункт і 3 лазні. З мэтай уласнага размеркавання харчовай дапамогі было створана 15 харчавальных пунктаў і 6 сталовых. Былі адчынены 12 харчовых магазінаў і 2 пякарні. Секцыя ажыццяўляла працу рамесніцкіх майстэрняў па вытворчасці для бежанцаў абутку, вопраткі,

бялізны і г.д. Асаблівая ўвага з боку СХС удзялялася дзецям: для іх было створана 30 прытулкаў, 34 школы, 13 ясляў. Усяго ў аддзяленнях секцыі знайшлі апеку 4737 дзяцей [8, с. 91].

Фактычна з самага пачатку вайны на тэрыторыі губерняў Польшкага Каралеўства існавала разгалінаваная структура дабрачынных арганізацый пад кіраўніцтвам Цэнтральнага Грамадзянскага Камітэта (ЦГК). Працяг дзейнасці ЦГК і стварэнне яго арганізацый на беларускіх землях прыходзіцца на канец жніўня 1915 года. За параўнальна кароткі перыяд дзейнасці ЦГК здолеў ахапіць сеткай арганізацый большую частку еўрапейскай тэрыторыі Расійскай імперыі. У канцы 1916 г. праца ЦГК па дапамозе польскім бежанцам была распаўсюджана на сем раёнаў, кожны з якіх ахопліваў некалькі губерняў, падзеленых на акругі (акругі звычайна адпавядалі тэрыторыі губерні) і філіі, дзейнасць якіх вялася ў адным ці некалькіх паветах. Аб эфектыўнай працы арганізацый Камітэта сведчаць наступныя лічбы: 333794 чалавек, дзякуючы клопату прадстаўнікоў камітэта, былі расселены ў 5 тысячах населеных пунктах і аб'яднаны ў 3054 партыі (суполкі, задзіночаны) і калоніі (г.зн. групы бежанцаў, якія былі з адной мясцовасці); ажыццяўлялі дапамогу бежанцам 2754 кіраўніка і засядацеля, 300 інструктараў, а таксама 33 акруговых ўпаўнаважаных [9, с. 93]. Прыкладна трэцюю частку з кожнай вышэй адзначанай лічбы мы можам аднесці да тэрыторыі беларускіх губерняў.

Вялікі ўклад у дынамічнае развіццё бежанскай дабрачыннай справы ўнёс старшыня ЦГК Уладзіслаў Грабскі. Менавіта дзякуючы яго намаганням, на пачатку 1917г. была прынята пастанова аб дэмакратызацыі шэрагаў Камітэта, што абумовіла ўвядзенне ў структуры гэтай установы значнай колькасці польскіх бежанцаў. У першы перыяд дзейнасці ЦГК на беларускіх землях (чэрвень – кастрычнік 1915г.) адбывалася стварэнне дабрачынных арганізацый намаганнямі саміх бежанцаў, мясцовых палякаў, католікаў-беларусаў, лакальных згуртаванняў дапамогі польскім бежанцам. На гэты перыяд прыпадае разгортванне У. Грабскім дзейнасці па аказанню неадкладнай дапамогі беспрытульным на шляхах іхняга руху. Сюды патрэбна аднесці спробы ўладкаваць як мага больш бежанцаў у найбліжэйшых да Польшчы беларускіх рэгіёнах, утварэнне падмуркавай структуры ЦГК, стварэнне Заходняй выканаўчай камісіі (ЗВК) і Паўночна-заходняга раёна ЦГК. У сферу дзейнасці ЗВК на Беларусі ўваходзілі часткі Мінскай і Магілёўскай губерняў. Кіраваў дзейнасцю ЗВК Ю. Дангэль. У Паўночна-заходні раён ўваходзілі: Аршанскі, Магілёўскі, Горацкі, Чавускі, Быхаўскі і Мсціслаўскі паветы Магілёўскай губерні. Кіраўніком тут з'яўляўся Я. Галера.

Падчас другога перыяду (канец 1915 – 1916гг.) адбылося запавольванне руху бежанцаў, большасць бежанцаў былі аб'яднаны ў суполкі і задзіночаны, а выратавальная кампанія набыла пэўную стабільнасць. У гэты час, як адна з структур ЦГК, быў створаны Франтавы раён камітэта (ахопліваў прыфрантавыя паветы Мінскай і Віленскай губерняў, яго ўзначальваў А. Свіда) і значна ўзмацніліся пазіцыі Заходняй выканаўчай камісіі ЦГК.

Фактычна першымі арганізацыйнымі структурамі ЦГК на беларускіх землях з'яўляюцца камісіі дадзенай установы, якія працавалі ў Слуцку восенню 1915 года пад кіраўніцтвам інструктараў С. Корвін-Пятроўскага і А. Свянткоўскага [10, с. 104]. Таксама значная праца па аказанню дапамогі бежанцам праводзілася пад кіраўніцтвам інструктара ЦГК Я. Закрэўскага ў раёне Бабруйска. Увогуле, актыўнасць інструктараў пасадзейнічала разгортванню дабрачыннай працы па слуска-рагачоўскаму бежанскаму шляху, што паспрыяла з'яўленню мясцовых камітэтаў у Крычаве, Чэрыкаве, Рагачове [4, с. 67-68]. Акрамя таго, ЦГК стварыў спецыяльныя органы, якія мелі на месцах працы значныя паўнамоцтвы. Такую ролю выконвалі ўпаўнаважаныя ЦГК. У Мінскай губерні такім з'яўляўся М. Лютаслаўскі (ў 1916 г. яго змяніў А. Свіда), а ў Магілёўскай і Віцебскай губернях пасаду ўпаўнаважанага займаў Я. Галера [11, с. 33]. Арганізацыі і органы Камітэта часта аказвалі юрыдычную падтрымку бежанцам, напрыклад, пры спагнанні кампенсацый за знішчаную ў ходзе ваенных дзеянняў маёмасць, за звыш нарміраваную рэквізіцыю на карысць войскаў і г.д. На разглядаемай тэрыторыі на 1 кастрычніка 1916 года дабрачынную дапамогу ў выглядзе адзення атрымалі каля 60 тысяч падапечных ЦГК. Дахам над галавой напрыканцы 1916 года Камітэт забяспечыў 54 тысяч польскіх бежанцаў, харчаваннем – 74 тысячы чалавек [12, с. 155].

ЦГК на беларускіх губернях праяўляў клопат не толькі пра задавальненне матэрыяльнымі, але і духоўнымі патрэбамі польскіх бежанцаў. Такая дапамога спрыяла здзяйсненню рэлігійных абрадаў, з'яўлялася перашкодай для ўпадку норавы, умацоўвала веру ў вяртанне на Радзіму. Гэта была дзейнасць, накіраваная на ўзмацненне пачуцця нацыянальнай свядомасці, захаванне адметнасці палякаў. Вялікую ролю ў рэлігійным выхаванні бежанцаў адыгрывала магілёўскае арцыбіскупства. На пачатку 1917 года на тэрыторыях, якія курыравалі ЗВК, Паўночна-Заходні і Франтавы раёны, рэлігійныя паслугі сярод бежанцаў выконваліся з дапамогай мясцовага каталіцкага духавенства, а таксама 31 ксяндзом-капеланам з ліку бежанцаў [13, с. 805].

Адным з асноўных накірункаў культурна-выхаваўчай дзейнасці структур ЦГК на беларускіх землях з’яўлялася асветная дапамога. Пры гэтым забеспячэнне мажлівасці выхоўвацца і вучыцца ва ўлоні польскай мовы прадстаўлялася не толькі дзецям і моладзі з ліку бежанцаў, але і з сем’яў мясцовых жыхароў-католікаў. Такім чынам, прадстаўнікі Камітэта даволі часта ставіліся да стварэння школ і прытулкаў як да сродку замацавання польскасці на былых «крэсах» колішняй Рэчы Паспалітай. Такая паланізацыйная пазіцыя ЦГК у адносінах да беларускага насельніцтва выклікала не беспадстаўнае супрацьдзеянне з боку расійскіх улад, у якіх па гэтаму пытанню былі свае мэты. Гэта ставіла ЦГК у надзвычай складанае становішча. Кіраўнікі Камітэта непакоіліся, што прыняцце ў школу дзяцей мясцовых жыхароў прывядзе да закрыцця асветных устаноў. Каб пазбегнуць скасавання школ і прытулкаў, яны пачалі забараняць прымаць у асветныя ўстановы беларускіх дзяцей. Калі гэта ўсё ж адбывалася, загадвалі адлічваць вучняў-беларусаў, а бацькам прапаноўвалі заснаваць уласны прытулак, дзе вучням абяцалі аказаць тую ж польскую асветную дапамогу [4, с. 264]. У выніку, у Мінскай губерні пад апекай і кіраўніцтвам Камітэта па 1 кастрычніка 1916 года знаходзілася 119 навучальна-выхаваўчых устаноў, дзе вучылася 6459 дзяцей; у Магілёўскай губерні 116 устаноў ЦГК абслугоўвалі 5576 вучняў, а ў Віцебскай – у 16 асветных установах вучыўся 591 вучань [14, с. 34 – 35].

Бежанцы з Польшчы адчувалі дапамогу на эвакуацыйных шляхах і ў месцах прытулку не толькі ад вышэй пералічаных дабрачынных арганізацый, але таксама і ад Польскага камітэта санітарнай дапамогі – ПКСД. Гэтая установа была заснавана ў Варшаве ў канцы жніўня 1914 года. Яе старшынёй быў выбраны Здзіслаў Любамірскі, а намеснікамі Севярын Святаполк-Чатвартынскі і Францішка Варанецка. Стварэнне асобнай польскай санітарнай установы, якая фармальна падпарадкоўвалася расійскаму Чырвонаму крыжу, мела на мэце аб’яднаць намаганні палякаў, што аказвалі дапамогу параненым суайчыннікам – салдатам царскага войска [15, с. 92]. Санітарная дзейнасць ПКСД ажыццяўлялася шляхам стварэння медыцынскіх пярэдніх аддзелаў, эвакуацыйна-харчовых пунктаў на чыгуначных вакзалах, а таксама праз ваенныя шпіталі і амбулаторыі. Эвакуацыя соцень тысяч грамадзян абумовіла змены ў выратавальнай працы ПКСД і выклікала пэўную рэарганізацыю яе дзейнасці. Узніклі Франтавая (пад кіраўніцтвам Ф. Варанецкай) і Тылавая (пад кіраўніцтвам М. Лютаслаўскага) філіі. Тым самым ПКСД распачаў апеку таксама сярод цывільнага насельніцтва. Калі Тылавая філія, кіраўніцтва якой знаходзілася ў Маскве, толькі часткова закранала сваёй дзейнасцю ўсходнія раёны Магілёўскай губерні, то Франтавая філія працавала непасрэдна на беларускіх землях. Пачынаючы з 27 лістапада 1915 г. кіраўніцтва Франтавой філіі ПКСД на доўгі час абаснавалася ў Мінску, дзе займалася стварэннем шпіталю, амбулаторый, фельчарска-акушэрскіх пастоў [16, с. 40 – 41]. Часта структуры ПКСД ажыццяўлялі дапамогу бежанцам у цесным кантакце з арганізацыямі ЦГК. Менавіта гэтым можна растлумачыць пашыраную думку пра ПКСД як пра адзін з органаў ЦГК. Калі грунтоўна знаёміцца з яго дзейнасцю, патрэбна адзначыць, што ПКСД настойліва захоўваў уласную самастойнасць. У 1916 годзе структуры ПКСД на Міншчыне і Магілёўшчыне ўтрымлівалі 8 шпіталю на 206 ложкаў, 24 амбулаторыі, якія абслугоўваліся медперсоналам колькасцю ў 51 чалавек. Штомесяц імі праводзілася звыш за 5000 кансультацый, узначальваліся медыцынскія прадстаўніцтвы ў 11 населеных пунктах Беларусі [17, с. 23].

Акрамя таго, сярод арганізацый, якія аказвалі пэўную дапамогу польскім бежанцам на беларускіх землях, патрэбна назваць рымска-каталіцкія Таварыствы дабрачыннасці. У пераважнай большасці яны ствараліся пад ініцыятывай аселых тут яшчэ ў даваенны час польскіх святароў, якія ўплывалі і апіраліся ў нашым краі на мясцовае каталіцкае насельніцтва. Аддзяленні такіх Таварыстваў паўставалі і праводзілі актыўны дапамогі польскім бежанцам у гарадах і вёсках, дзе існавалі рымска-каталіцкія парафіі. На тэрыторыі Беларусі існавалі дзесць каталіцкіх Таварыстваў дабрачыннасці [8, с. 93].

Аднак былі і такія польскія дабрачынныя арганізацыі, якія на беларускіх землях займаліся не толькі аказаннем дапамогі ахвярам вайны, але і вырашалі праблемы, звязаныя з помнікамі польскай культуры. Шматлікія помнікі польскай нацыянальнай культуры, вывезеныя з Польшчы, аказаліся пад пагрозай знішчэння на беларускай тэрыторыі ў сувязі з распачаўшымі тут ваеннымі дзеяннямі. Менавіта праца па іх пошуку і захаванню з’яўлялася асноўнай у дзейнасці Таварыства апекі над помнікамі гісторыі, культуры і мастацтва. Дадзеная арганізацыя была створана яшчэ да пачатку Першай сусветнай вайны, тады яна займалася пошукам польскіх культурных каштоўнасцей на беларускіх землях. У гады вайны адбылася значная актывізацыя і пашырэнне яе дзейнасці. Прадстаўніцтвы Таварыства апекі над помнікамі, якія праводзілі работу ў межах беларускай тэрыторыі, знаходзіліся ў Мінску, Магілёве і Смаленску. Сваеасаблівай акалічнасцю раз-

глядаемай арганізацыі было тое, што яе аддзяленні існавалі і вялі працу пры вышэй ахарактэрызаваных польскіх добрачынных установах дапамогі ахвярам вайны і ў сваіх шэрагах аб'ядноўвалі прадстаўнікоў бежанскай эміграцыі і мясцовай каталіцкай грамадскасці, фактычна ўсіх тых, хто прыхільна адносіўся да польскай культуры. Сваё прызначэнне аддзяленні Таварыства апекі над помнікамі бачылі ў захаванні падчас вайны самых розных каштоўных нацыянальных здабыткаў – твораў мастацтва, фотаздымкаў, малюнкаў, дакументаў, якія мелі хоць нейкае дачыненне да гісторыі Польшчы. Вялася значная работа па вывазу помнікаў гісторыі і культуры з месцаў, ахопленых ваеннымі дзеяннямі, у Мінск альбо далей у глыб Расійскай імперыі. Наладжвалася набыццё твораў мастацтва ў небяспечных месцах, і адбываўся іх продаж прыватным уласнікам, якія абавязваліся захаваць гэтыя помнікі да канца ваеннага ліхалецця [18, с. 3]. Вялікая праца праводзілася мінскім аддзяленнем Таварыства, які займаўся інвентарызацыяй помнікаў польскай культуры, вёў пошук па іх набыцці, браў на захаванне некаторыя прыватныя калекцыі. Да паказальнага прыкладу актыўнай дзейнасці гэтага аддзялення можна аднесці здзейсненыя ім мерапрыемствы: выстава карцін польскіх мастакоў і рэтраспектыўны прагляд польскага мастацтва, што адбыліся ў 1916 годзе. Вядома, што мінскае аддзяленне апекі над помнікамі не абмяжоўвала сваю дзейнасць толькі захаваннем помнікаў матэрыяльнай культуры, а праводзіла, акрамя таго, шырокую грамадска-палітычную работу сярод бежанцаў. Адзін з заснавальнікаў гэтага аддзялення, Людвік Савіцкі, пісаў: «Абарона шматлікіх польскіх выгнаннікаў – вось задача, якая павінна яднаць польскі народ, раскіданы на чужбіне і падлеглы чужомаму ўплыву, што можа знішчыць яго польскую культуру, яго нацыянальны дух» [19, с. 2]. Як сведчаць дакументы, прадстаўнікі мінскага аддзялення імкнуліся ўцягнуць у супрацоўніцтва па пошуках страчаных помнікаў польскай культуры і адзін з органаў ЦГК – управу Франтавога раёна, аднак гэта ідэя не была рэалізавана з прычыны пачатку Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. [20, с. 89].

Заклучэнне. З пачаткам Першай сусветнай вайны польскія нацыянальныя дзеячы вучыліся весці працу ў ваенных абставінах, знаходзілі новыя формы і метады сваёй дзейнасці. Яны актыўна выкарыстоўвалі стварэння ў ходзе вайны розныя добрачынныя арганізацыі, што знаходзіліся на беларускіх землях. Праца гэтых арганізацый разам з матэрыяльнай, медыцынскай і маральнай дапамогай пацярпелым ад вайны паступова ўсё больш набывала грамадска-палітычны і культурна-асветны накірункі.

Такім чынам, польскія арганізацыі на Беларусі падчас Першай сусветнай вайны не толькі выканалі ролю ўстановаў добрачыннасці і апекі, але і дапамаглі бежанцам-палякам захаваць сваю грамадска-палітычную прыналежнасць да польскай дзяржавы.

ЛІТАРАТУРА

1. Polskie Towarzystwo dla Ofiar Wojny // Głos Polski. 1914. – № 51.
2. Mądzik, M. Z działalności Polskiego Towarzystwa Pomocy ofiarom Wojny na Białorusi / M. Mądzik // Zapiski Historyczne. T. L.XI, 1996. – z. 1.
3. Мандзік, М. Польскія грамадскія ратавальныя арганізацыі ў Беларусі ў часы I святавой вайны /М. Мандзік, М. Кажанёўскі // Гістарычны альманах, Гародня. 2003 г. – Т. 8. – С. 76 – 97.
4. Korzeniowski, M. Na wygnanczym szlaku... Działalność Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa polskiego na Białorusi w latach 1915-1918./M. Korzeniowski. – Lublin, 2001.
5. Краткий отчет о деятельности Менского Губернского комитета В.З.С. за 1916 год. – Минск. Типография Б.Л. Каплана, 1917. – 31 с.
6. НАРБ. – Ф. 295. – Воп. 1. – Стр. 8938 ч. II. – Л. 5.
7. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN). Centralna Agencja Prasowa w Lozanminnie, pudfo 38 (wycinki prasowe).
8. Grabski, W. Ratownictwo społeczne w czasie wielkiej wojny / W. Grabski, A.Zabko-Patopowicz // Polska w czasie wielkiej wojny (1914 – 1918), 1932. – Т. 2.
9. AAN Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej (GCRR). Sygn. 26. Pismo Centralnego Komitetu Obywatelskiego do Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z 3 stycznia 1918. – S. 93.
10. AAN. CKO. Sygn. 645, Protokoł nr 6. S. 59-60; AAN. CKO. Sygn. 722. Zarus powstania i działalności Śluckiej Komisji Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego.
11. Korzeniowski, M. Rejon Zachodni Centralnego Komitetu Obywatelskiego – powstanie i początki działalności /M. Korzeniowski. //Studia z dziejow Rosji i Europy Srodkowo-Wschodniej. T. XXIX, 1994.
12. AAN. CKO. Sygn. 284. Pomos materialna. Tablica Nr 5.
13. AAN. CKO. Sygn. 105. Pismo Rady Zjazdow POPOW do CKO Piotrogradzie z. 4 IX. 1917.
14. AAN. CKO. Sygn. 11. Komunikat nr 12.

15. Lutoslawski, M. Polski Komitet Pomocy Sanitarnej /M. Lutoslawski // Kalendarz Polski. Rocznik wychodztwa polskiego rok 1916.
16. Felchner, R. Dzialalnosc Polskiego Komitetu Pomocy Sanitarnej (1914–1918). Rozprawa doktorska (maszynopis znajduje sie w Bibliotece Uniwersytetu Lodzkiego) / Felchner. – Lodz, 1976.
17. AAN. CKO. Sygn. 284. Pomoc sanitarna. Tabela nr 6.
18. Z dzialalnosci Wydzialu opieki nad Zabytkami Sztuki i kultury przy CKO w Minsku //NKL. Nr 221/348 z 18(31). III 1916 r.
19. Opieka nad zabytkami // NKL. Nr 412 z 13(26). II 1916 r.
20. Sprawozdanie Wydzialu opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury w Minsku od 28 XI 1916 r. Do 1 IV 1917 r. // Muzeum Polskie. 1917.

**THE ACTIVITIES OF POLISH CHARITABLE ORGANIZATIONS
ON THE TERRITORY OF BELARUS DURING WORLD WAR I
(SEPTEMBER 1914 –FEBRUARY 1917)**

M.V. TSUBA

Summary

In the article the author investigates peculiarities and directions of the activities of Polish charitable organizations on the territory of Belarus during World War I. A special attention is paid to the importance and practical significance of the work which was done to preserve the national self-consciousness and to consolidate Polish ethnos.

© Цуба М.В.

Поступила в редакцию 10 марта 2010г.